

TAALTREKKERS

Een aanknopingspunt
voor effectieve taaldidactiek

© 2024 | Vlaams Talenplatform

contact@vlaamstalenplatform.be

Deze publicatie kwam tot stand met de steun van het departement Onderwijs en Vorming van de Vlaamse overheid.

Projectcoördinatie: dr. Charlotte Maekelberghe

Eindredactie en vormgeving: Rieneke Lammens, Graviteit (www.graviteit.be)

Werkten mee aan deze publicatie:

Dit referentiekader is gebaseerd op recent vakdidactisch onderzoek, waarbij met name het handboek *Woordenschat aanleren in een vreemde taal. Hoe doe je dat?* (2017) van Elke Peters een belangrijke inspiratiebron vormde. We danken de volgende experts voor hun waardevolle input voor en feedback op dit referentiekader: Tinneke De Bock (Portus Berkenboom), Jordi Casteleyn (UAntwerpen), Liesbeth Martens (UCLL), Maribel Montero Perez (UGent), Elke Peters (KU Leuven) en Marit Trioen (UAntwerpen).

Met dank aan:

Het leerkrachtenteam, om hun kennis en ervaring uit de praktijk te delen:

Ine Corteville
Tinneke De Bock
Tine De Koninck
Miek Dhaene
Kirsten Kielemoes
Charlien Lampo
Timothy Pareit

De leden van de stuurgroep, voor hun betrokkenheid en waardevolle advies:

An De Moor (dep. O&V)
Tine Florival (GO!)
Els Govaerts (KlasCement)
Kathleen Leemans (GO!)
Griet Mathieu (POV)
Christel Op de Beeck (dep. O&V)
Arnoud Pieterse (KlasCement)
Sibylle Van Crombruggen (GO!)
Loes Verheyen (Kath. Ondw. Vlaanderen)

Gelieve deze publicatie te citeren als:

Vlaams Talenplatform. 2024. *Didactisch referentiekader woordenschat NT2/OKAN*. Brussel: Vlaams Talenplatform.

Woordenschat

1. Selecteer relevante woordenschat

Hanteer **frequentie en relevantie** als criteria voor de selectie van woordenschat. Als leerlingen eerst hoogfrequente woorden verwerven, beschikken ze over een sterke basis om teksten te begrijpen, conversaties te houden en teksten te schrijven. Besteed daarbij ook aandacht aan **woordcombinaties** en vaste uitdrukkingen, zoals 'een vraag stellen' of 'ik denk dat'. Een tweede focus ligt op relevante **schooltaalwoorden**, zoals 'omcirkelen' of 'oorzaak en gevolg'.

2. Maak ruimte voor expliciete woordenschatinstructie

Voorzie tijd voor **expliciete woordenschatinstructie** waarin nieuwe woorden op een toegankelijke manier worden geïntroduceerd, met ruimte voor **betekenisonderhandeling** en **productie**. Geef een **logische opbouw** aan woordenschatactiviteiten:

- Maak een onderscheid tussen activiteiten waarin je woordenschat **introduceert** en activiteiten die gericht zijn op woordenschatkennis **herhalen en verankeren**.
- Bouw activiteiten volgens **moeilijkheidsgraad** op, gaande van oefeningen waarin leerlingen enkel de betekenis van woorden moeten ophalen, tot oefeningen waarin ze nieuwe woorden doelgericht inzetten in hun communicatie.

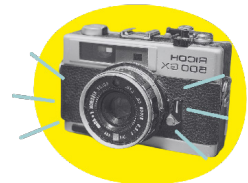
3. Herhaal woordenschat

Veranker woordenschat door voldoende **herhalingsmomenten** in te plannen waarin je terugkomt op eerder geïntroduceerde woordenschat. Laat woorden terugkeren in **gevarieerde contexten**, en voorzie momenten waarop de leerlingen **actief** met de doelwoordenschat aan de slag gaan in een betekenisvolle context.

4. Betekenisvolle input en output

Stimuleer woordenschatuitbreiding via **contextrijke lees- en luisteractiviteiten** en **doelgerichte spreek- en schrijfactiviteiten** waarin leerlingen nieuwe woordenschat gericht moeten inzetten. In dit deel geven we tips om aan woordenschat te werken in vaardighedenonderwijs en bij geïntegreerde taaltaken.

1. Selecteer relevante woordenschat

Welke woorden? (Peters 2017; Trioen & Casteleyn 2018; Webb & Nation 2017)

- Om leerlingen een sterke basis mee te geven, pleiten onderzoekers ervoor om in woordenschatonderwijs voornamelijk te focussen op de **meest frequente woorden**. Ze maken een onderscheid tussen hoogfrequente woorden (de 3000 frequentste woorden), midfrequente woorden (3000 tot 9000 frequentste woorden) en laagfrequente woorden (>9000 frequentste woorden).
- Hoewel woordenschat vaak op een thematische manier aangeboden wordt, bevatten thematische woordenlijsten geregeld ook laagfrequente woorden die misschien minder relevant zijn voor leerlingen. [Hier](#) vind je een alfabetisch gerangschikte woordenlijst van de 2000 meest frequente woorden in het Nederlands.
- Daarnaast is het in OKAN-onderwijs ook belangrijk om aandacht te besteden aan relevante **schooltaalwoorden** zoals *omcirkelen* of *verband*. Die zijn niet noodzakelijk hoogfrequent, maar wel alomtegenwoordig in een schoolse context.
- Het kan zinvol zijn om bij de start van het schooljaar de **woordenschatkennis** van je leerlingen te testen. Dat kan je bijvoorbeeld doen via de alfavariant van de online [Woordenschat Toets Nederlands \(WTN\)](#).

Hoeveel woorden?

- Het **aantal nieuwe woorden** dat je in één les aan bod kan laten komen hangt af van onder andere de moeilijkheidsgraad van de woorden en de mate waarin leerlingen de woorden moeten 'kennen'. Sommige woorden moeten leerlingen enkel receptief kennen, bijvoorbeeld om een tekst te kunnen begrijpen, terwijl ze andere woorden actief moeten beheersen om te gebruiken in spreek- en schrijfactiviteiten (productieve kennis). Afhankelijk van de moeilijkheidsgraad van de woorden en het taalniveau van jouw leerlingen kunnen per les zo'n 10 tot 15 nieuwe woorden aan bod komen die actief gekend moeten zijn. Die woorden of woordcombinaties kan je aanvullen met woorden die leerlingen passief moeten herkennen en begrijpen.
- Inzetten op **frequente woordcombinaties**, zoals *ik denk dat, een vraag stellen* of *te voet gaan*, is ook een effectieve manier om meer nieuwe woorden gelijktijdig aan bod te laten komen. Bovendien zorgt kennis van dergelijke uitdrukkingen en vaste combinaties ervoor dat het taalgebruik van leerlingen authentiekter klinkt.

Hoe vaak?

- Een belangrijk aspect van woordenschatverwerving is herhaling. Onderzoek toont aan dat er meer leerwinst is als dezelfde woorden op verschillende momenten aan bod komen, dan wanneer er telkens nieuwe sets van woorden in een korte tijdspanne 'geblokt' worden. Denk dus niet alleen na over welke woorden je wil selecteren, maar ook over hoe je die woorden op **regelmatige tijdstippen** kan laten terugkomen, met tussenpauzes die telkens wat langer worden. Die aanpak zorgt op de lange termijn voor een diepere woordenschatbeheersing bij leerlingen.

2. Maak ruimte voor expliciete woordenschatinstructie

Hoe verwerven leerlingen woordenschat? (Nation 2013; Peters 2017; Trioen & Casteleyn 2018; Webb & Nation 2017)

- Bij **intentionele** woordenschatverwerving leer je doelbewust nieuwe woorden, bijvoorbeeld door woordenlijstjes te studeren en woordenschatoefeningen te maken. Doelgerichte woordenschatinstructie zorgt ervoor dat leerlingen op een **snelle en efficiënte** manier een basiswoordenschat opbouwen.
- Leerlingen kunnen ook op een **incidentele** manier nieuwe woorden oppikken door in aanraking te komen met een betekenisvol taalaanbod. Een vereiste hiervoor is dat leerlingen zowel in als buiten de les vaak blootgesteld worden aan het Nederlands door te lezen, te luisteren of video's te bekijken. Incidenteel woordleren is een **traag proces**, maar zorgt er wel voor dat leerlingen in contact komen met verschillende **authentieke gebruikstexten** van een woord.

Met welke elementen moet ik rekening houden bij het opstellen van woordenschatoefeningen?

- Zet doelgerichte woordenschatactiviteiten vooral in om **hoogfrequente en relevante woordenschat** en veel voorkomende **woordcombinaties** te introduceren en verankeren. Bij laagfrequente woorden is het nuttiger om in te zetten op woordenschatstrategieën, zodat leerlingen de betekenis van die woorden zelfstandig kunnen achterhalen.
- **Bouw oefeningen op volgens hun moeilijkheidsgraad:** start bij nieuwe woordenschat met oefeningen waarin leerlingen de **betekenis** van een woord moeten achterhalen, zoals een woord verbinden met een correcte definitie of afbeelding of een invuloefeningen waarbij leerlingen de woorden uit een lijst moeten kiezen. Ga daarna over op oefeningen waarin leerlingen ook de **vorm** van het woord moeten kunnen produceren, zoals kruiswoordraadsels, invuloefeningen of traditionele vertaal oefeningen.
- **Zorg ervoor dat de doelwoordenschat vaak genoeg herhaald wordt** in gevarieerde contexten. Combineer gerichte woordenschatoefeningen daarom altijd met lees-, luister-, spreek- en schrijfactiviteiten waarin leerlingen hun woordenschatkennis kunnen **verdiepen en toepassen**.
- **Laat woordenschatactiviteiten geregeld ook per twee of in kleine groepjes uitvoeren.** Onderzoek geeft namelijk aan dat actief **overleggen** over de betekenis van (nieuwe) woorden tot grotere leerwinsten leidt (Webb & Nation 2017).

Hoe introduceer ik nieuwe woordenschat?

Een toelichting van nieuwe woorden kan uit de volgende stappen bestaan (gebaseerd op Geudens et al. 2021; zie ook Beck et al. 2013; Quigley 2018):

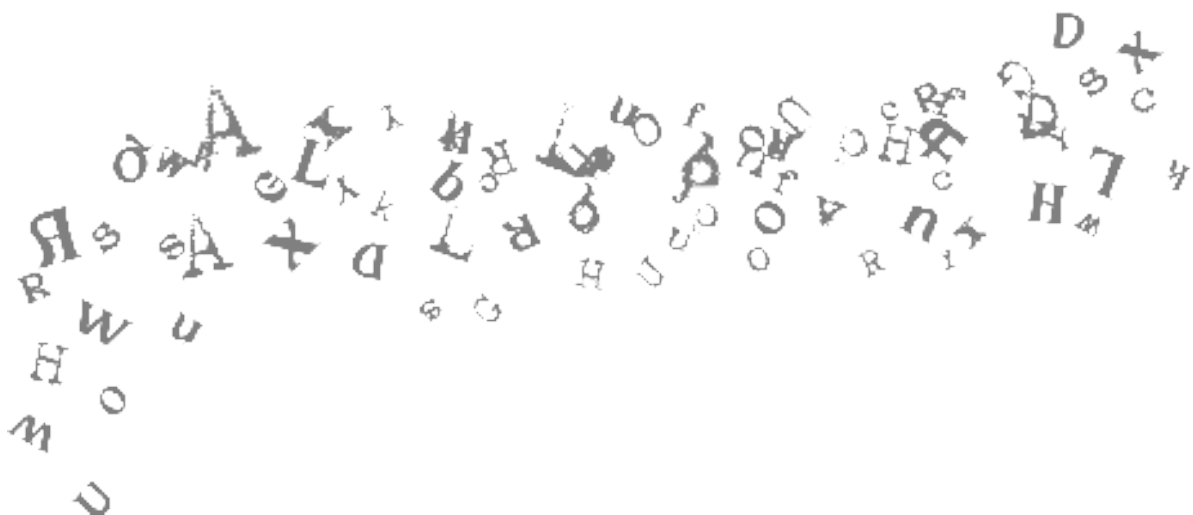
- 1 **Creëer een rijke en authentieke context:** Zo maak je leerlingen enerzijds vertrouwd met de betekenis van het woord en wijs je hen anderzijds op de bruikbaarheid ervan (Van den Branden & Vanbuel 2023: 146) – wat de motivatie om het woord te leren en gebruiken verhoogt.
- 2 **Selecteer relevante doelwoorden vanuit die rijke context.**
- 3 **Licht deze doelwoorden toe:**
 - Schenk aandacht aan **het schriftbeeld** van een woord door het op te schrijven en dat te laten overschrijven door leerlingen. Geef ook expliciete aandacht aan de uitspraak en het verband tussen schrijfwijze en **uitspraak**.
 - Geef een toegankelijke **definitie**. Vermijd om leerlingen een nieuw woord zelf te laten definiëren, zeker als je denkt dat de meeste leerlingen nog niet vertrouwd zijn met het woord. De kans bestaat dat leerlingen een onnauwkeurige of foute definitie geven, wat ervoor kan zorgen dat andere leerlingen die onnauwkeurige of foute betekenis onthouden (Beck et al. 2013).
 - Wijs op **synoniemen, antoniemen of bestanddelen** van de woorden die leerlingen al kennen.
 - Geef aan of het woord ook **andere betekenissen** kan hebben en ga in op mogelijke foute gebruiken van het woord. Sta ook stil bij veelgemaakte fouten op het vlak van schrijfwijze en uitspraak.
- 4 **Laat leerlingen de doelwoorden zelf gebruiken:**
 - Laat je leerlingen enkele **voorbeeldzinnen** produceren in nieuwe contexten, zodat ze de woordenschat verder kunnen toepassen.
 - Zelf een voorbeeldzin produceren kan voor sommige leerlingen nog een te grote stap zijn. Deze oefeningen kunnen **een tussenstap** vormen:
 - Stel leerlingen **vragen** over woorden. Bij een bespreking van het woord handig kan je bijvoorbeeld een reeks afbeeldingen tonen of woorden opsommen, en leerlingen vragen of het woord handig van toepassing is in die contexten.
 - Geef leerlingen een **startpunt** als ze zelf een zin moeten formuleren, bv. “Mijn moeder is *handig*, want _____” (Beck et al. 2013).
- 5 **Zorg voor een transfer naar andere contexten, binnen of buiten je klaslokaal.**

Praktijkvoorbeeld: woorden leren via fysiek handelen (‘Total Physical Response’)

In deze werkvorm geeft een leerkracht een opdracht (bijvoorbeeld ‘neem de pen’, ‘ga zitten’, ‘sta recht’) en doet die opdracht ook voor. Daarna doen de leerlingen de opdracht samen na. In deze oefening hoeven leerlingen aanvankelijk nog niet zelf te spreken. Belangrijk is vooral dat een woord of uitdrukking gekoppeld wordt aan een concrete handeling, waardoor leerlingen de link tussen de vorm en de betekenis van een nieuw woord leggen.

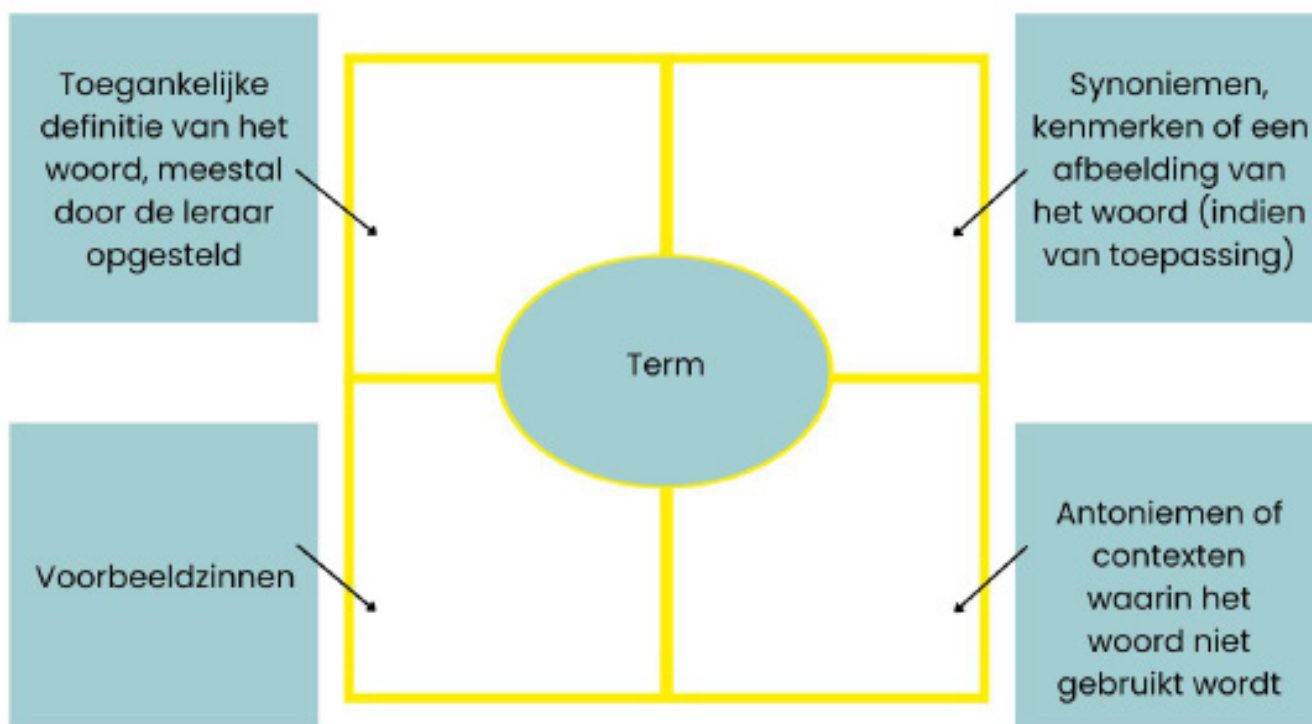
Praktijkvoorbeeld: woorden leren via storytelling

In deze werkvorm bouwen leerlingen samen met de leerkracht een verhaal op. De leerkracht bepaalt op voorhand welke nieuwe woorden in de oefening aan bod moeten komen. De centrale elementen in deze werkvorm zijn visuele elementen en herhaling. Bij een illustratie van een meisje dat met de fiets naar school gaat, vraagt de leerkracht bijvoorbeeld “Gaaf het meisje met de fiets naar school? (ja!) Gaaf het meisje met de bus naar school? (nee!) Gaaf het meisje met de fiets of met de bus naar school? (met de fiets!) Hoe gaaf het meisje naar school? (met de fiets!)” Op die manier komen leerlingen herhaaldelijk in contact met nieuwe woorden en woordcombinaties.

Hoe zorg ik ervoor dat nieuwe woorden 'blijven plakken'?

- **Laat leerlingen meteen in interactie gaan** met het woord door hen te vragen om zinnen te vormen, of om de woorden meteen te gebruiken in een (klassikale) discussie.
- **Voorzie voldoende herhaling**, zodat nieuwe woorden kunnen verankeren in het langetermijngeheugen (zie ['3. Herhaling'](#)).
- **Creëer betrokkenheid met nieuwe woorden** door concrete voorbeelden, beelden of verhalen aan te halen.
- **Veranker nieuwe woorden** in een breder netwerk:
 - Werk in je curriculum rond **brede thema's** die het toelaten om een breed netwerk van woorden te introduceren en te verankeren.
 - Bied **visuele ondersteuning** aan, zoals woordclusters waarin je samen met leerlingen synoniemen, antoniemen en andere woorden uit de woordfamilie groepeer, of laat leerlingen een 'graphic organizer' aanvullen. Een veelgebruikte graphic organizer in woordenschatonderwijs is het Frayermodel, dat verschillende aspecten van een woord in één schema samenbrengt (zie Figuur 1).
 - Laat leerlingen sets van nieuwe woorden **classificeren**. Leerlingen groeperen woorden die volgens hen bij elkaar passen en leggen uit waarom ze die woorden samen groepeerden. Op die manier laat je leerlingen actief nadenken over associaties tussen nieuwe woorden (Beck et al. 2013). Een gezelschapsspel zoals 'Codenames' is een speelse variant hierop.

Figuur 1: Frayermodel om het leren van nieuwe woorden te ondersteunen

Woordleerstrategieën

Om woordenschat te verwerven, is het belangrijk om woordleerstrategieën te ontwikkelen. Die kunnen leerlingen helpen om zelfstandig de betekenis van onbekende woorden af te leiden. Dat houdt onder andere in dat leerlingen leren om:

- betekenis af te leiden uit de context waarin het woord gebruikt wordt (via woorden die ze wel kennen of afbeeldingen in de tekst);
- betekenis af te leiden op basis van de opbouw van een woord (omdat ze bijvoorbeeld weten dat het suffix -loos 'zonder' betekent);
- betekenis af te leiden op basis van gelijkenissen met een equivalent woord in hun moedertaal;
- een (vertaal)woordenboek te gebruiken.

Om ervoor te zorgen dat leerlingen deze strategieën zelfstandig leren in te zetten, is het belangrijk om ze als leerkracht eerst zelf te modelleren. Pas de strategieën daarna samen met je leerlingen toe en laat leerlingen de strategie dan in kleine groepjes inoefenen. Samenwerking zorgt ervoor dat leerlingen onderhandelen over de betekenis van een woord, wat een positief effect heeft op woordenschatverwerving.

Voorbeeld: compenserende strategieën aanleren via *Time's up*

Naast woordleerstrategieën is het ook belangrijk om leerlingen vertrouwd te maken met compenserende strategieën die ze kunnen inzetten bij mondelinge productie, zoals:

- Een woord omschrijven (bv. 'liegen' ~ 'zeggen dat iets niet waar is') of uitbeelden
- Een tegenstelling (bv. 'vuil' ~ 'niet proper') of een overkoepelend begrip ('witloof' ~ 'het is een groente') geven

Via een spel zoals *Time's up* kan je die strategieën inoefenen. De leerkracht selecteert afbeeldingen van een gevarieerde set van concrete woorden. De leerlingen vormen teams. In de eerste ronde bekijkt een leerling uit het team een afbeelding en probeert die zo goed mogelijk te omschrijven zonder het woord te noemen. De andere leerlingen uit het team raden het woord. Ze krijgen hiervoor één minuut tijd, per geraden kaartje krijgen ze één punt. In de volgende rondes werken leerlingen met dezelfde woordenset. In ronde 2 beelden ze het woord uit, in ronde 3 mogen leerlingen maar 1 woord kiezen om de afbeelding te omschrijven. Als leerlingen het woord niet kunnen raden, gaan ze over naar het volgende kaartje.

Wat vermijd je beter wanneer je nieuwe woordenschat introduceert?

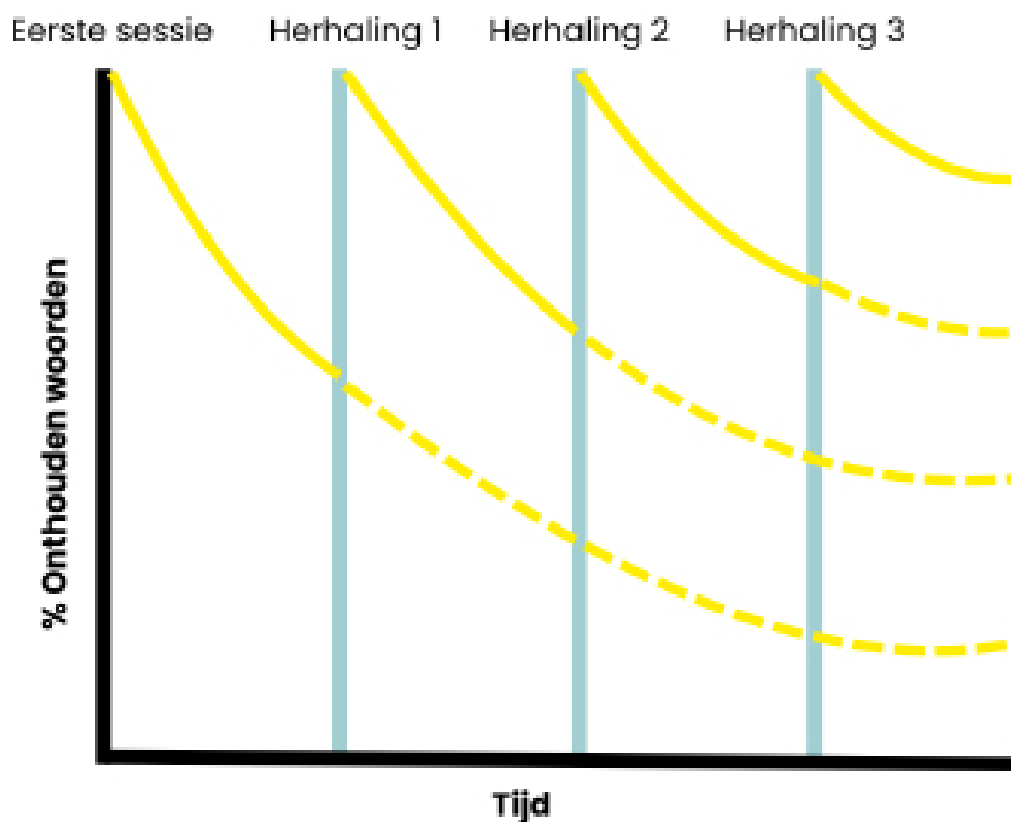
- **Zorg ervoor dat leerlingen meteen kennismaken met een correcte vorm-betekenislink.** Laat leerlingen daarom nog niet meteen oefeningen maken waarin ze uit verschillende opties een juiste keuze moeten maken, of oefeningen waarin ze delen van een woord-combinatie met elkaar moeten verbinden. Onderzoek toont immers aan dat leerlingen op die manier foute combinaties onthouden, zelfs als ze achteraf het juiste antwoord te zien krijgen (Peters 2017; Zwier & Boers 2022).
- **Vermijd om semantisch gerelateerde woorden gelijktijdig te introduceren.** Dat geldt vooral voor woorden uit dezelfde woordklasse – bijvoorbeeld naamwoorden die synoniemen zijn, zoals *dokter/arts/geneesheer*, of adjectieven die antoniemenparen zijn, zoals *slordig/nauwkeurig*. Dergelijke woorden gelijktijdig aanleren vertraagt het leerproces en creëert verwarring tussen woordvormen, zo blijkt uit onderzoek (Tinkham 1997; Mondria 2006).
- Wil je leerlingen in eenzelfde les laten kennismaken met een lexicale set, zoals de vier seizoenen of verschillende soorten fruit? Pas dan de volgende **methodes** toe om het leerproces minder uitdagend te maken:
 - Voorzie via een aantal voorbeeldzinnen voldoende context bij de woorden, zodat leerlingen de vormen meteen uit elkaar kunnen houden.
 - Focus op hoogfrequente woorden uit een lexicale set, zoals *dokter*, maar niet *arts* of *geneesheer*, en introduceer ze samen met andere nieuwe woorden die qua vorm en betekenis meer verschillen maar toch binnen hetzelfde thema blijven, zoals *zich pijn doen* of *misselijk zijn*.
- Woorden die thematisch gelinkt zijn, maar niet noodzakelijk synoniemen zijn, kunnen daar-entegen wel perfect in dezelfde oefeningenset opgenomen worden. Voorbeelden hiervan zijn woorden zoals *eten/appel/honger* of *maand/dag/morgen*.

3. Herhaal woordenschat

Waarom herhalen?

- Herhaling is een belangrijke voorwaarde om woorden te **verankeren in het langetermijn-geheugen**. Herhaling houdt in dat leerlingen meerdere keren moeten worden blootgesteld aan een (nieuw) woord en dat ze op meerdere momenten actief aan de slag gaan met die woorden.
- Onderzoek toont aan dat leerlingen woordenschat – en leerstof in het algemeen – beter onthouden als er **meerdere korte oefenmomenten** plaatsvinden door de tijd heen.
- Het belang van herhaling wordt mooi geïllustreerd in de **vergeetcurve** van onderzoeker Hermann Ebbinghaus (zie Figuur 2): nieuwe informatie wordt vaak al na enkele dagen vergeten, tenzij we herhaaldelijk blootgesteld worden aan die informatie. Door herhalingsmomenten in te plannen, kunnen we het vergeetproces vertragen.

Figuur 2: De vergeetcurve van Ebbinghaus

Hoe vaak herhalen?

- Onderzoek suggereert dat leerlingen minstens **4 tot 10 keer** in contact moeten komen met een woord om dat woord in hun geheugen te kunnen verankeren (Hulstijn 2002; Quigley 2018: 54), al hangt dat aantal ook af van het type woord en de voorkennis en vaardigheden van leerlingen (Trioën & Casteleyn 2018). Het is hoe dan ook belangrijk dat woorden die leerlingen moeten kennen op **meerdere momenten** terugkeren en **in verschillende contexten terugkeren**.
- Meer herhalingsmomenten vragen **niet noodzakelijk meer lestijd**. Gebruik de oefentijd die je normaal zou voorzien voor de eerste oefensessie en spread die over meerdere momenten (Surma et al. 2019: 141). In plaats van één uur rond nieuwe woordenschat te werken, kan je dus bijvoorbeeld op drie verschillende momenten 20 minuten tijd besteden aan een set van woorden. Zo kan je één woordenschatles vervangen door meerdere **'woordenschat-momenten'** verspreid over verschillende lessen. Koppel die woordenschat aan het thema van je lessenreeks.
- Laat steeds groter wordende **intervallen** tussen oefenmomenten. Die werkwijze wordt ook **"spaced repetition"** genoemd. Een eerste herhalingsmoment kan bijvoorbeeld enkele dagen na de eerste introductie vallen en kan na enkele weken gevolgd worden door een tweede herhalingsmoment.

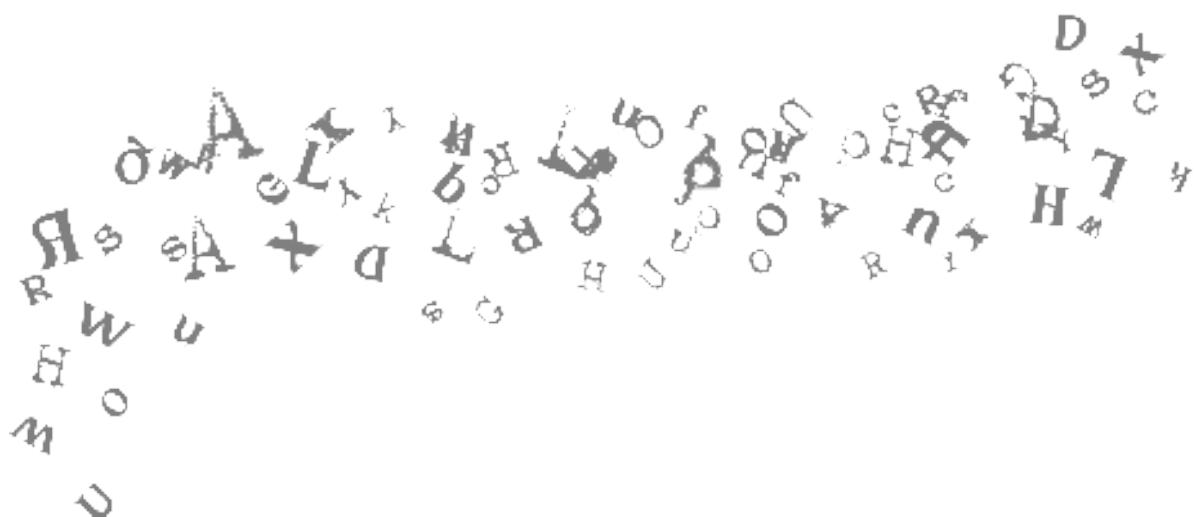
Hoe herhalen?

- Werk bijvoorbeeld met een korte oefening aan het begin van de les waarin leerlingen eerder behandelde woordenschat herhalen. Concrete werkvormen hiervoor vind je in de [toolbox formatieve evaluatie](#) van de Karel de Grote Hogeschool en in deze [blogpost](#) van hogeschool Thomas More.
- Je kan starten met oefeningen waarin leerlingen de **betekenis** van een woord moeten achterhalen. Dat kunnen bijvoorbeeld oefeningen zijn waarin leerlingen een woord moeten verbinden met een correcte definitie of afbeelding, of invuloefeningen waarbij leerlingen woorden uit een lijst moeten kiezen.
- Daarna kan je overgaan naar oefeningen waarin leerlingen ook de **vorm** van het woord moeten kunnen produceren. Denk bijvoorbeeld aan kruiswoordraadsels of matchingoefeningen, waarbij leerlingen werkwoorden met hun vaste voorzetsels moeten verbinden. Om te vermijden dat leerlingen de geschreven vorm van een woord niet verkeerd aanleren, kan je hen aanvankelijk nog een woordenlijst ter ondersteuning aanbieden (op een apart werkblaadje of op het bord), zodat ze even kunnen spieken als ze vast zitten bij een oefening.
- Ontwerp **cumulatieve (formatieve) toetsen**, waarbij je niet alleen nieuwe woordenschat toetst, maar ook woordenschat die je enkele weken ervoor behandeld hebt, gecombineerd met woordenschat van bijvoorbeeld het vorige trimester.
- Werken met **flashcards** is een effectieve manier om woordenschat te introduceren én te verankeren. Houd hierbij wel rekening met de volgende aandachtspunten:
 - Leerwinsten zijn het grootst als woorden en woordcombinaties door de tijd heen herhaald worden.
 - Leerlingen leren ook bij door flashcards te maken. Om tijd te besparen kunnen flashcards evenwel door de leerkracht opgesteld worden.

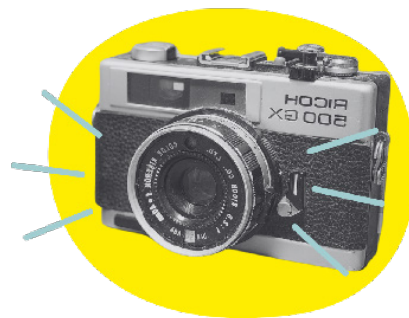
- ☀️ Woordenschatkennis houdt ook in dat leerlingen woorden correct kunnen uitspreken. Overloop woordenschat dus ook mondeling: splits de uitspraak van moeilijke woorden eventueel op in losse klanken en laat leerlingen de woorden van de flashcards eerst beluisteren en daarna hardop zeggen.

Voorbeeld: snelle herhalingsoefeningen

- “Ik heb ..., wie heeft...”? : Leerlingen krijgen een kaartje dat in twee verdeeld is. Aan de linker-kant staat een foto (bv. foto van een blikje cola), aan de rechterkant een woord (bv. ‘een ei’). De leerkracht start door een kaartje te nemen en een vraag te stellen met het woord: “Wie heeft een ei?”. De leerlingen kijken naar hun kaartje, de persoon die de foto van het ei heeft zegt “Ik heb een ei”, en stelt daarop de vraag “Wie heeft een ...” met het woord op de rechterkant van het kaartje.
- Leerlingen starten de les met een korte begintaak waarmee ze de woordenschat rond het thema reizen en vervoer herhalen. Ze benoemen verschillende vervoermiddelen en reis-bestemmingen waarvan ze de woorden nog kennen. Via de werkvorm ‘brein – boek – buur – baas’ vullen leerlingen de woorden aan die ze hebben opengelaten: ze denken eerst zelf na over het woord, kijken daarna naar hun werkblaadjes van de vorige les, vragen hulp aan de leerling naast hen en spreken pas daarna (indien nodig) de leerkracht aan.
- Geef leerlingen een werkblad met afbeeldingen die ze moeten benoemen. Het werkblad bevat basiswoordenschat, woordenschat die eerder in het schooljaar aan bod kwam en woordenschat die recent geïntroduceerd werd. Leerlingen scoren 1 punt als ze de basis-woordenschat correct kunnen benoemen, 2 punten voor eerder behandelde woorden-schat en 3 punten voor de meest recente woorden.

4. Betekenisvolle input en output

Als je woordenschat wil koppelen aan lees- en luisteractiviteiten, is het belangrijk om eerst stil te staan bij de **doelstellingen** van je les. Wil je het lees- en luisterbegrip verhogen door middel van woordenschat, of wil je leerlingen ook expliciet nieuwe woorden laten aanleren zodat ze die later productief kunnen gebruiken? Stel je daarbij telkens de vraag of de woordenschat voldoende relevant is om actief beheerst te worden door de leerlingen (bijvoorbeeld omdat het een hoogfrequent woord is of omdat het nodig is om kennis over een bepaald vakdomein of thema uit te drukken).

Als het doel van je les is om leerlingen ook nieuwe woordenschat aan te leren, houd dan bij het opstellen van lesmateriaal rekening met een aantal processen die een rol spelen bij woordenschatverwerving (Peters 2017):

- **De leerling moet het woord of de woordcombinatie opmerken**, bijvoorbeeld doordat het vetgedrukt staat in de tekst.
- **De leerling moet de betekenis van het woord kunnen achterhalen**, bijvoorbeeld doordat de leerkracht het woord vertaalt.
- **De leerling slaat de vorm-betekenislink van het woord op** door iets met het woord te **doen**, bijvoorbeeld door het te gebruiken in een antwoord op een vraag bij de leestekst of via een woordenschatoefening.
- **De leerling verankert de kennis van die vorm-betekenislink** door **herhaaldelijk** met het woord in contact te komen via lees- en luisteractiviteiten, woordenschatoefeningen of door het woord te gebruiken in spreek- en schrijftaken.

4.1. Lezen

Tekstselectie

- Kies leesteksten die aansluiten bij het taalniveau van de leerlingen. Om tot een goed tekstbegrip te komen, bevat de tekst het best niet te veel onbekende woorden. Met de online tool [NT2Lex](#) kan je nagaan bij welk ERK-niveau (A1/A2/B1/B2/C1) een leestekst aansluit, gebaseerd op de woorden die in de tekst voorkomen. Via de online tool [LINT](#) (Leesbaarheidsinstrument voor Nederlandse Teksten) kan je de algemene moeilijkheidsgraad van een tekst laten inschatten.
- Laat leerlingen **meerdere korte teksten** over hetzelfde onderwerp lezen, zodat ze vaker in aanraking komen met de relevante woordenschat. Herhaling is cruciaal bij woordenschatverwerving en woorden worden sneller opgemerkt en geleerd als ze meerdere keren voorkomen in de tekst.
- Ook verhalende teksten kunnen als waardevolle input voor woordenschatverwerving dienen. In het project '[Rijke Teksten voor OKAN](#)' werden verhalenbundels met aansluitend lesmateriaal voor OKAN-onderwijs ontwikkeld.

- Combineer **lees- en luisteractiviteiten**. Leerlingen kunnen bijvoorbeeld een boek lezen terwijl ze luisteren naar het audioboek. Dat helpt leerlingen niet alleen om woorden te herkennen en segmenteren, maar het zorgt er ook voor dat leerlingen uit grote of heterogene klasgroepen een gelijklopend leestempo volgen.

Activiteiten vóór het lezen

- Tekstbegrip hangt sterk samen met de **voorkennis** die leerlingen hebben over het onderwerp van de tekst. In een gesprek voor de leesactiviteit kan je leerlingen enerzijds herinneren aan woordenschat die al eerder aan bod kwam en hen anderzijds ook attent maken op nieuwe en relevante woordenschat. Focus hierbij op **hoogfrequente** woorden die belangrijk zijn om de tekst goed te begrijpen.
- Noteer de relevante woordenschat eventueel ook samen met je leerlingen in een **woord-spin of graphic organizer**.

Tijdens het lezen

- Heb je leerlingen voor de leesactiviteit al gewezen op de betekenis van ongekende woorden, dan kan je die betekenis op het bord laten staan tijdens het lezen. Het kan wel zinvol zijn om die definities te wissen wanneer leerlingen de tekst op een later moment opnieuw lezen of als leerlingen vragen over de tekst beantwoorden, zodat ze de betekenis van het woord zelf weer actief moeten **achterhalen**.
- Om nieuwe woorden in de verf te zetten, kan je ook **glossen** (= aantekeningen) aanbrengen in de leestekst.
 - Glossen zijn het meest efficiënt als ze in de kantlijn van de tekst staan.
 - In een meertalige klas kan je werken met afbeeldingen of omschrijvingen als glossen.
 - In digitale teksten kan je werken met glossen via hyperlinks. Die zijn nog efficiënter, omdat het leerlingen aanmoedigt om eerst zelf over de betekenis van het woord na te denken voordat ze de link aanklikken. Op de website www.nedbox.be vind je verschillende leesteksten waarin glossen met hyperlinks zijn aangebracht.
- Vergeet waar mogelijk ook niet om aandacht te besteden aan **woordcombinaties** en collocaties. Die kan je extra in de kijker plaatsen door ze in het vet of cursief te markeren. Let er echter wel op dat leerlingen niet overweldigd worden door te veel glossen en typografische markeringen.
- Lees je een tekst samen met je leerlingen? **Modelleer** dan als leerkracht hoe ze soms ook de betekenis van onbekende woorden uit de context kunnen afleiden.

Activiteiten na het lezen

- Om te zorgen dat leerlingen de betekenis van nieuwe woorden uit een leestekst beter onthouden, kan je na de leestekst **inhoudelijke vragen** stellen waarvoor een goed begrip van die woorden nodig is.
- Bespreek na het lezen van de tekst met je leerlingen welke woorden of woordcombinaties ze nuttig vinden om te onthouden en/of welke woorden ze belangrijk vinden om de tekst te begrijpen. Oefen de spelling of uitspraak van die woorden eventueel al in via **flits-instructie**. Geef daarna een korte versie van de tekst waarin je de te kennen woorden weglaat en leerlingen het juiste woord weer invullen.

- Geef leerlingen na het lezen een aantal te kennen woorden. Met die woorden kunnen ze de tekst proberen te reconstrueren (zonder naar het origineel te kijken). Ondersteun leerlingen eventueel door de woorden in een graphic organizer te plaatsen die de structuur van de tekst aangeeft.

Authentieke leesteksten: nuttige links

- Op www.nedbox.be kunnen leerlingen Nederlands oefenen via authentieke tv-fragmenten en krantenartikels.
- De [Wablieft-krant](#) is een krant die het nieuws uitlegt in eenvoudig Nederlands. Wablieft Start is een opstap naar de Wablieft-krant.
- Op de website van [Nieuwsbegrip](#) vind je teksten en opdrachten rond actuele onderwerpen voor verschillende taalniveaus.
- Op de website van [WAI-NOT](#) vind je laagdrempelige informatieve teksten en oefeningen voor laaggeletterde leerlingen.

4.2. Luisteren

Fragmentsselectie

- Bij luisteractiviteiten kan je werken met enkel audio of een combinatie van audio en video. Het voordeel van video is dat woordenschat **visueel** ondersteund wordt. Denk bijvoorbeeld aan een fragment uit *Karrewiet* of *infotainment*, waarin heel wat technische woordenschat aan bod komt.
- Audiofragmenten kan je eventueel ook zelf maken via een **dictafoon-app**. Zo kan je op een efficiënte manier luisterfragmenten maken die inspelen op relevante woordenschat en aangepast zijn aan het niveau van jouw leerlingen.
- Zoals eerder vermeld onder leesactiviteiten, is het soms zinvol om leerlingen ook een **geschreven transcriptie** bij een luisteroefening aan te bieden. Onderzoek toont aan dat de combinatie van (herhaald) lezen en luisteren tot grotere leerwinsten kan leiden.

Activiteiten vóór het luisteren

- De luisteractiviteit laten voorafgaan door woordenschatgerichte **voorbereiding**, waarbij je nieuwe woorden en hun betekenis introduceert, zorgt voor een beter luisterbegrip en heeft een positief effect op woordenschatverwerving. Die woordenschatinstructie kan je perfect combineren met een inhoudelijke discussie over het onderwerp van het luisterfragment.

Tijdens het luisteren

- Ondertiteling bij video's kan ervoor zorgen dat nieuwe woordenschat beter opgemerkt wordt. Op www.nedbox.be vind je heel wat videofragmenten waarbij je kan aanvinken of je de video met ondertitels wil bekijken.
- Leerlingen **meerdere keren** naar hetzelfde luisterfragment laten luisteren zorgt voor meer herhaling en dus voor grotere leerwinsten.

Activiteiten na het luisteren

- Net zoals bij leesteksten kan je bij de **begripsvragen** achteraf inspelen op die nieuwe woorden. Zo moeten leerlingen actief nadenken over en werken met de nieuwe woorden.

4.3. Spreken

Aan de hand van spreekactiviteiten kan je leerlingen stimuleren om woordenschat actief te gebruiken. Via duidelijke instructies kan je er bovendien voor zorgen dat leerlingen de nieuwe woordenschat ook effectief benutten.

Wat is de meerwaarde van spreektaken in woordenschatonderwijs?

- Spreekoefeningen zijn zeer geschikt om vaste woordcombinaties in te oefenen, aangezien die vooral in mondelinge taal frequent gebruikt worden.
- Spreekactiviteiten zijn een ideale gelegenheid om aan **de vlotheid van woordenschat-kennis** te werken. Tijdens die activiteiten werken leerlingen niet met nieuwe woordenschat, maar oefenen ze op de automatisering van gekende woordenschat, zodat ze die steeds sneller uit hun langetermijngeheugen kunnen ophalen. Leerlingen werken dan rond een toegankelijk onderwerp waarover ze vlot kunnen praten.

Praktijkvoorbeeld: vlotheid trainen met de 4/3/2-techniek

In deze werkvorm werken leerlingen per twee: één iemand spreekt, de andere leerling luistert. In de eerste ronde krijgen de sprekers 4 minuten om hun verhaal te vertellen. Daarna schuiven ze door naar een nieuwe luisteraar en vertellen ze hetzelfde verhaal op 3 minuten tijd. In de derde ronde krijgen ze nog 2 minuten. Hierna wisselen de luisteraars en sprekers van rol. Geef leerlingen na de eerste ronde feedback waar nodig om te vermijden dat fouten herhaald en verankerd worden. Gevorderde leerlingen kan je ook langer dan 4 minuten laten spreken.

Hoe zorg ik ervoor dat leerlingen doelwoordenschat gebruiken in hun spreekoefeningen?

- Als de spreektaak gebaseerd is op een geschreven tekst, kan je leerlingen al wijzen op nieuwe woorden en woordcombinaties door ze in de tekst te markeren.
- Besteed voorafgaand aan de spreektaak ook **expliciet aandacht** aan relevante woorden en woordcombinaties. Ga er niet vanuit dat leerlingen de nieuwe woorden vanzelf oppikken en gebruiken.
- Om te garanderen dat leerlingen voldoende nieuwe woorden gebruiken, kan je werken met **rangordetaken**. Geef leerlingen een lijstje met verschillende opties (bijvoorbeeld verschillende ontbijtformules) en laat ze de verschillende opties rangschikken volgens hun voorkeur. Omdat de leerlingen alle opties moeten overlopen, maken ze gebruik van meer gevarieerde woordenschat. Geef de opties geen nummer om te vermijden dat ze verwijzen naar optie 1, 2, enzovoort.

4.4. Schrijven

Hoe zorg ik ervoor dat leerlingen doelwoordenschat gebruiken in hun schrijfopdrachten?

- Net zoals bij spreektaken is het zinvol om bij schrijftaken verder te bouwen op een **leestekst** of luisterfragment waarin de relevante woordenschat (herhaaldelijk) aan bod komt.
- Laat schrijftaken **voorafgaan door woordenschatoefeningen** waarin leerlingen ook zinnen moeten produceren. Op die manier vestig je de aandacht op nieuwe woordenschat en laat je leerlingen al werken met die woorden.
- Laat leerlingen een **vervolg schrijven** op een verhalende tekst. Zo komen ze eerst in contact met de relevante woordenschat. Leerlingen zullen minder geneigd zijn om passages uit de brontekst over te nemen, dan wanneer ze samenvattingen maken.
- Bied een **schrijfkader** met aanvulzinnen aan. Voor meer gevorderde leerlingen kan je een kader meegeven waarin ze zelf relevante woordenschat kunnen onderbrengen. Bij een schrijftaak over vakanties kan je bijvoorbeeld categorieën opstellen rond 'zich verplaatsen', 'de locatie', 'toeristische activiteiten' en 'het weer'.

4.5. Aandachtspunten bij geïntegreerde taaltaken

Taaltaken zijn activiteiten waarbij leerlingen **doelgerichte taken** uitvoeren die aansluiten bij situaties uit het echte leven. Bij geïntegreerde taaltaken komen verschillende **vaardigheden** aan bod. Geïntegreerde taaltaken sluiten bovendien ook goed aan bij de kenmerken van krachtig woordenschatonderwijs:

- Ze bieden een **authentieke context** waarin leerlingen ervaren dat het nuttig is om de juiste woordenschat te kennen. Leerlingen verwerven makkelijker woorden als ze ook 'nood' hebben aan bepaalde woorden.
- Omdat verschillende vaardigheden gecombineerd worden, werken leerlingen zowel aan **receptieve als productieve woordenschatkennis**.
- Mits de juiste aanpak zorgen geïntegreerde taaltaken ervoor dat leerlingen herhaaldelijk met dezelfde woordenschat in contact komen, en die woorden in **gevarieerde contexten** opmerken en gebruiken.

Om op een zo effectief mogelijke manier aan woordenschatverwerving te werken bij taaltaken, kan je rekening houden met de volgende aandachtspunten (Webb & Nation 2017):

- Ga na of de relevante woordenschat **voldoende herhaald** wordt in de verschillende stappen van de taak. Moeten leerlingen in een spreek- of schrijfactiviteit ook gebruik maken van woorden die aan bod kwamen in de leestekst?
- Voorzie voldoende momenten waarop leerlingen nieuwe woorden moeten **ophalen uit hun geheugen**. Laat leerlingen bijvoorbeeld een leestekst of ander bronnenmateriaal even aan de kant leggen tijdens een spreekactiviteit, zodat ze eerst actief moeten nadenken voordat ze het woord weer kunnen opzoeken.
- Zorg voor een **logische opbouw** van de taalkaak.
 - De eerste activiteit is liefst ook de meest laagdrempelige. Een taalkaak vertrekt dus meestal vanuit receptieve vaardigheden zoals een lees- of luisteractiviteit.
 - Als het eindpunt van de taalkaak een productieve activiteit is – zoals schrijven – is het zinvol om in een eerdere stap ook al een productieve activiteit – zoals spreken – te voorzien. Zo ligt de drempel voor de laatste activiteit minder hoog.
- Activiteiten die verschillende vaardigheden combineren, hoeven niet noodzakelijk complex te zijn. Zo kan je leerlingen eerst een tekst laten lezen, dan naar de tekst laten luisteren en tot slot over de tekst laten spreken.

Bronnen

Populariserende handboeken en praktijkgidsen

Geudens, A., K. Schraeyen, H. Taelman, M. Trioen, J. Casteleyn, M. Simons, & T.F.H. Smits. 2021. *Bouwstenen voor effectieve taaltrajecten. Praktijkgids voor taalondersteuning in het kleuter-, lager en secundair onderwijs*. Antwerpen: Universiteit Antwerpen.

Peters, E. 2017. *Woordenschat aanleren in een vreemde taal. Hoe doe je dat?* Leuven: Acco.

Trioen, M., & Casteleyn, J. (2018). *Extra kansen voor nieuwkomers: Wat werkt in leesonderwijs aan laagge-letterde anderstalige jongeren? Een praktijkgids voor lesgevers*. Antwerpen: Universiteit Antwerpen.

Surma, T., K. Vanhoyweghen, D. Sluijsmans, G. Camp, D. Muijs & P. Kirschner. 2019. *Wijze lessen, 12 bouwstenen voor effectieve didactiek*. Zwolle: Ten Brink Uitgevers.

Van den Branden, K. & M. Vanbuel. 2023. *Taal op school*. Kalmthout: Pelckmans.

Populariserende artikels

Hulstijn, J. 2012. Woorden leren: Een kwestie van aandacht en herhaling. *Levende Talen Magazine* 99(7). 26–29. <https://lt-tijdschriften.nl/ojs/index.php/ltm/article/view/440>.

Mondria, J.-A. 2006. Mythen over vocabulaireverwerving. *Levende Talen Tijdschrift* 7(4): 3–11.

Wetenschappelijke artikels en boeken

Beck, I.L., M.G. McKeown & L. Kucan. 2013. *Bringing words to life. Robust vocabulary instruction*. New York: The Guilford Press.

Nation, P. 2013. *Learning vocabulary in another language*. Cambridge: Cambridge University Press.

Tinkham, T. 1997. The effects of semantic and thematic clustering on the learning of second language vocabulary. *Second Language Research* 13. 128–163.

Quigley, A. 2018. *Closing the Vocabulary Gap*. New York: Routledge.

Webb, S. & P. Nation. 2017. *How vocabulary is learned*. Oxford: Oxford University Press.

Zwier, L.J. & F. Boers. 2022. *English L2 vocabulary learning and teaching: Concepts, principles and pedagogy*. New York: Routledge.

TAALTREKKERS

Een aanknopingspunt
voor effectieve taaldidactiek

Vul je rugzak met inzichten rond **effectieve taaldidactiek**
en trek richting **kwaliteitsvol lesmateriaal**

Bij vragen, neem contact met ons op via :
contact@vlaamstalenplatform.be

VLIR

Ravensteingalerij 27, bus 6
1000 Brussel